

eİ-GİYÂSÎ/GİYÂSÜ'L-ÜMEM FÎ
İLTİYÂSİ'Z-ZULEM
(İSLAM'DA BAŞKANLIK SİSTEMİ)

İmamü'l-Haremeyn Ebu'l-Meali el-Cüveyni, *el-Gıyâsî (İslam'da Başkanlık Sistemi)*, tercüme Abdullah Ünalın, Mevsimler Kitap, İstanbul, 2016.
İbrahim BARCA*

Müslümanlar, tarihleri boyunca birçok farklı kuruma sahip olmuşlardır. Bu kurumlardan bazılarını ilk defa kendileri tesis etmiş, bazılarını ise diğer medeniyetlerden almıştır. Kurumlar arasında, insanların bir arada ve güvende yaşamalarını sağlayan yönetim ve idare ile ilgili kurumlar kuşkusuz önemli bir yere sahiptir. Klasik İslam siyaset/idare kurumları arasında en önemli kurum devlet başkanlığı manasına gelen hilafet/imaamet kurumudur. Zira İslam tarihi incelendiğinde birçok

* Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr.

kurumun ancak hilafetle var olabildiği, görev ve amaçlarını yine hilafet kurumu sayesinde bihakkın gerçekleştirebildiği görülebilir. Fakihler ve İslâm felsefecileri başta olmak üzere İslâm uleması, hilafet kurumu ağırlıklı olmak üzere siyaset/idare hususunda büyük bir ilmi miras bırakmışlardır. Bu meyanda İslâm âlimleri, öncelikle bir yönetimin olması gerekip gerekmediği ve bu gerekliliğin kaynağının akıl mı şeriat mı olduğunu ele almış; yönetimin nasıl ve yönetim için hangi esasların yürürlükte olması gerektiği vb. birçok konuya farklı ve kendilerine has bir tarz ile siyaset, siyaset-name, kelâm, tarih (siyaset tarihi), tefsîr, fıkıh, felsefe, hitât (siyasî coğrafya) ve tasavvuf konulu eserlerinde yer vermişlerdir. Bu alimlerden birisi de İmam el-Gazâlî gibi alimlere hocalık yapmış İmâmü'l-Haremeyn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yusûf Ebü'l-Me'âlî el-Cüveynî'dir (v. 478/1085). Selçuklu Sultanı Alparslan'ın veziri Nizamülmülk tarafından sevilen ve değer verilen hatta kendisinin bizzat kurmuş olduğu Nizamiyye medresesinin yöneticiliği makamına getirilen el-Cüveynî, *el-Gıyâsî/Gıyâsü'l-ümem fi iltiyâsî'z-zulem* adlı eseri ile genelde İslâm siyaset kurumunu, özelde ise hilafet/imamet kurumunu bir kalamcı ve fakih olarak konu edinmiş ve etraflıca ele almıştır.

el-Cüveynî, bir lakabı da Gıyâsüddeve olan vezir Nizâmülmülk'e ithafen kaleme almış olduğu eserini üç ana bölüme ayırmıştır. Rükünler dediği ana bölümlerin ilkinde şu sekiz alt başlık mevcuttur: İmam/halife tayin etmenin hükmü, imamın seçimi, ehlü'l-hal ve'l-akd'in yani imamı seçecek kimselerin vasıfları, imamda bulunması gereken özellikler, imamın azl edilmesini veya istifa etmesini gerektirecek hususlar, daha faziletli biri varken bir başkasının imamet makamına getirilmesi, aynı anda iki imamın tayin edilip edilemeyeceği, imam, vezir ve valilerin görevleri.

İmamın olmadığı dönem diye adlandırılan ikinci bölümde el-Cüveynî, evvela imamda olması gereken şartların bulunmaması hallerini, bu hallerin sonuçlarını ve bu hallerde yapılması gereken hususları ele almıştır. Örneğin bu bölümde nesep (Kureyşi) ve ictihat edebilme şartının olmaması durumunda neler yapılması gerektiği ile ilgili açıklamalar yapmıştır.

Eserinin üçüncü bölümünde el-Cüveynî, müctehit müftü ve mezhepte yer alan görüş ve hükümleri nakleden kişilerin bulunmadığı hallerde yapılması gerekenleri irdemiştir. Bu bölüm ise dört kısma ayrılmıştır. Bi-

rinci kısımda gerekli şartlara haiz müctehid müftülerin bulunması hali ele alınmıştır. Bu bağlamda müctehid müftü kimdir, şartları ve görevleri nelerdir gibi hususlar serdedilmiştir. İkinci kısımda el-Cüveynî, müctehid müftülerin bulunmayıp sadece mezhebe ait görüş ve hükümleri nakleden kişilerin bulunması halini söz konusu etmiştir. O, üçüncü kısımda müctehid müftü ve mezhep görüş ve hükümlerini nakleden kişilerin bulunmaması halinde nelerle karşılaşılabilceği ve bu durumda nasıl davranılması gerektiği gibi konuları ele almıştır. Bu kısımda fikhın fûrû kısmı sayılan ibâdât, muâmelât, mevâris, münâkahât vb. hususlardan örnekler vermiştir. Dördüncü kısımda ise Şeriatın ne fûrûnunun ne de usûlünün bulunmaması halini irdelemiştir. Buna bir adada yaşayıp da vahyi ve peygamberliği duyup bunlara inanan ancak başka hiçbir bilgiye sahip olmayan insanları örnek vermiştir.

Zamanında Mütezile ve Şi'a karşısında Eş'arî akidesini savunan ve bu uğurda tartışmacı yöntemi uygulayan el-Cüveynî, eserinde Kur'an, sünnet ve icmaı esas almıştır. Önceki uygulamalardan da istifade eden el-Cüveynî, kendi dönemindeki gelişmelere de kayıtsız kalmamıştır. O, bu eseri ile özellikle İslâm siyaset fihhına terceme ve nakil vasıtasıyla karışan Yunan ve İran siyasetine ait fikirlerin etkisini yok etmeye çalışmıştır. İmam el-Gazâlî, İbn Teymiyye, İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, İbn Haldûn, İbnü'l-Cema'a ve İbnü'l-Arabî el-Malikî, Seyfüddîn el-Âmidî, İzzüddîn b. Abdüsselâm, es-Sübki, en-Nevevî ve Abdurrahmân es-Süyûtî gibi birçok alim bu eserden istifade etmiştir. *el-Gıyâsî*, Ebû Ya'lâ ve el-Maverdî'nin *el-Abkâmüs-Sultaniyye* adlı eserleri ile eşdeğerde ve onların bir devamı gibi görülmüş hatta bazılarınca bazı özellikleri nedeniyle onlardan üstün bile sayılmıştır.

İmamü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin sözü edilen *el-Gıyâsî/Gıyâsü'l-ümem fî iltiyâsî'z-zulem* adlı eseri Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Abdullah Ünalın tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.

Abdullah Ünalın, kendisine ait önsözde asıl eser, asıl eserin içeriği ve müellifi hakkında özet bilgiler vermiş, onu bu eseri tercüme etmeye teşvik eden hocası ve büyük hadis alimi Prof. Dr. Said HATİPOĞLU'nu anmış, ona teşekkürlerini sunarak eseri ona ithaf etmiştir. Ünalın, yine önsözünde tercüme eserde asıl eserde geçen ayet ve hadis numaralarını verdiğini, asıl

eserin hangi baskısını esas aldığını, yeri geldikçe dipnotlarla kendisine ait açıklamalarda bulunduğunu vb. tercümesine ve tercüme esnasında izlediği yol ve yöneme dair bazı hususları zikretmiştir. Ünalın, önsözünden sonra “İmamü'l-Haremeyn'in Hayatı” başlığı altında on altı sayfa boyunca el-Cüveynî ve onun sözkonusu eseri hakkında önemli bilgiler vermiştir. Akabinde asıl eserin metodu ile ilgili olarak okuyucularıyla şu önemli tesbitlerini paylaşmıştır: Tertibe riayet, bablara ayırma, bablar arasında bütünlük, tafsilden sonra icmal, icmalden sonra tafsil, kesin olan ile kesin olmayanı belirtmek, geleneksel görüşlerin yanında yeni görüşlere de yer vermek, konu dışına çıkmamaya gayret etmek, gerekli görüldükçe tekrarlar başvurmak, kaygı ve endişe sahiplerinin duyarlılığı taşımak ve bu yönde mesajlar verilmiş olması ve tercih edilen görüşlerin delillendirilmesi. Tercüme eserinin genelinde, metne sadık kalınması amacıyla mana tercüme yerine kelime tercüme tercih ettiği görülen Abdullah Ünalın, eserin sonunda tercüme esnasında kendisinden istifade ettiği kaynakları içeren kaynakçasını eklemiştir.

Mukaddime ve bölüm girişleri gibi bazı pasajları bir hayli edebi sanatı barındıran *el-Gıyâsî/Gıyâsü'l-ümem fî iltiyâsî'z-zulem*'in Türkçeye tercümesinin kolay olmadığı klasik kaynak eserlerin tercümesi konusunda deneyimi olan herkese malumdur. Buna rağmen Abdullah Ünalın, büyük bir emek ve özveriyle asıl eseri Türkçeye tercüme etmiştir. Tercüme eserin alanında büyük bir boşluğu dolduracağını ümit ediyorum. Klasik İslam siyasetini teorik olarak konu edinen siyaset tarihi ve felsefesi ile İslam kurumlar tarihi alanlarına akademik katkı sunabilecek bu eserin tercümesi, günümüz Müslüman devlet yöneticileri için de kendisinden istigna edilemeyecek bir çalışma olmaya namzettir.

Son olarak İslam ilim mirasına ait böylesi bir klasik eseri tercüme eden Sayın Abdullah Ünalın Beyefendi'ye ve eseri yayınlayan Mevsimler Kitap Yayınevi yetkililerine ilim ve kültür hayatımıza sunmuş oldukları değerli katkılarından dolayı teşekkürler.